

© Григорій ГОЛИШ
© Олександр ПЕРЕХРЕСТ

ДОЛЕНОСНИЙ ДОКУМЕНТ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДІЇ

[Рецензія на документ: Легасова Л. Концептуальні засади наукової діяльності Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» на 2012-2020 рр. / Л. Легасова, Н. Шевченко // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / Відп. ред. О.Є. Лисенко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2012. – Вип. 15. – С. 240 – 257.]

Серед музейних інституцій України чи не найпомітніше місце належить Меморіальному комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». Цей потужний багатофункціональний науково-дослідний і культурно-просвітницький центр виконує високу духовну місію хранителя національної свідомості та історичної пам'яті народу і визнаного флагмана музейництва нашої держави. Проте стрімкоплинний час постмодерну з його новими соціокультурними, геополітичними та історіографічними викликами та зміною ціннісних координат вимагає суттєвого переосмислення та корегування основних принципів, засад та напрямів наукової діяльності провідного музею історії війни з нацизмом. Вказані чинники й обумовили необхідність вироблення нових «Концептуальних засад наукової діяльності Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» на 2012-2020 рр.», що нині став предметом широкого обговорення та жвавих дискусій. Спробуємо й ми висловити деякі думки з приводу цього справді доленосного документу нашого наукового сьогодення.

Підготовлені заступником генерального директора музею з наукової роботи Л.В. Легасовою та вченим секретарем Н.О. Шевченко Концептуальні засади (далі – Концепція) є документом довгострокової дії і охоплюють практично всі аспекти діяльності колективу установи з метою переведення її в площину нових наукових, культурних і просвітницьких парадигм. Повністю відповідає стратегічному задуму і традиційній інтерпретації структура Концепції, що включає в себе преамбулу, загальні положення, основні напрями наукової роботи та прикінцеві положення. Звертає на себе увагу композиційна єдність, логічна послідовність викладу основних положень, їхня аргументованість та логічний зв'язок окремих компонентів. Автори Концепції підкреслюють, що «запурука сталого розвитку Меморіального комплексу» – «подальша інтенсифікація наукової роботи у всіх її площинах і вимірах, постійне її вдосконалення, пошук нових ідей» (с. 241). Саме це базове положення і стало логічним каркасом документу.

У Концепції переконливо виписано мотиви її прийняття, а з метою її включення в юридичний контекст подано перелік відповідних нормативно-правових документів (законів та підзаконних актів), на яких вона базується. Важливим, на нашу думку, є акцентуація того, що нова Концепція корелюється як із набутками фундаментальної історичної науки, так і власним творчим досвідом співробітників музею.

Однією з найсильніших сторін Концепції є багатогранна характеристика моделі Меморіального комплексу, який у найближчому майбутньому бачиться як музей європейський за стилем і технологіями; загальнонаціональний за змістом і рівнем діяльності; відкритий, інноваційного типу зі збереженням музеальної ідентичності; дослідницько-просвітницький, де наукова діяльність є домінантою; високорейтинговий, що має високий авторитет в Україні та за її межами тощо. Визначено й провідні напрями наукової роботи музею, її концептуальні принципи й пріоритети, форми стимулювання наукових досліджень, вектори міжнародних наукових зв'язків.

В умовах інформаційного суспільства дедалі більше зростає роль електронних засобів передавання інформації. Відрадно, що ця обставина максимально врахована авторами Концепції. Відтак, передбачається ефективніше використання ВЕБ-сайту Меморіального комплексу, створення власних «соціальних» Інтернет-мереж, застосування мультимедійних технологій. Перспективним вбачається й створення «віртуального музею» і сприйняття експозиції в on-line режимі. Реалізацію принципів гуманізму і врахування інтересів людей з особливими потребами будуть забезпечувати інтерактивні експонати з аудіоелементами (замість візуальних, для людей з вадами зору) чи оптичними ефектами (як альтернатива слухових, для користувачів з недостатнім слухом). Привабливим і соціально вагомим є також створення в перспективі Інфоцентру музею.

Оскільки Меморіальний комплекс є насамперед дослідницьким центром, цілком логічно, що пріоритетна увага приділяється саме основним векторам наукової роботи. Чітко визначено об'єкти та проблематику пошуково-дослідної роботи, які цілком узгоджуються з сучасною тематичною палітрою воєнного історієписання. Позитивним є те, що передбачено широкомасштабну роботу з фіксації джерельного комплексу «усної історії» та продовження створення Всеукраїнської бази даних на загиблих та зниклих безвісти воїнів в роки війни. На високому фаховому та науковому рівні виписано в Концепції й базові напрями науково-фондової, науково-експозиційної, виставкової, науково-просвітницької, науково-методичної, науково-видавничої та науково-реставраційної діяльності музею. Документ завершується переліком очікуваних результатів реалізації концептуальних засад.

Позитивно оцінюючи справді титанічну роботу авторів Концепції, її досить високий науково-прогностичний рівень, реалістичність і повну відповідність новітнім парадигмам історичної науки, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження до змісту документу та деякі рекомендації щодо його вдосконалення. Так, на С. 241 подано цитовану оцінку національної пам'яті як «мозаїки індивідуальних, професійних, регіональних досвідів і пам'ятей» без посилання на джерело, звідки ця сентенція

взята. Пропонуємо фразу «рухаючися у фарватері світової історичної науки» замінити «в річищі», бо в середовищі істориків «знаходження у фарватері» часом тлумачиться як означення меншовартісної ролі (С. 243). У «Загальних положеннях», де йде мова про джерельну базу дослідницької роботи, згадано лише документальні матеріали та предметно-речові пам'ятки і не названо нарративні джерела та надбання «усної історії». Провідні напрями наукової роботи варто було б доповнити пунктом «науково-міжнародна діяльність» (С. 245) і на додаток до перелічених подати принципи – «зв'язок із життям», «антропоцентричність і гуманізм», «полідисциплінарність» (С. 246). До переліку форм проведення наукових форумів слід додати «проведення... читань» (останній абзац С. 246).

На нашу думку, треба поряд з іншими шляхами заохочення наукових досліджень передбачити й критерії матеріального стимулювання. Занадто стисло, неконкретно й не курсивом виписано перспективи розвитку матеріально-технічної бази діяльності музею, а ця позиція є провідною запорукою реалізації положень Концепції (С. 248 – 249). У першому абзаці «Основні напрями наукової роботи» після слів «розкриття ролі й місця України у війні» замість «її внеску в Перемогу» доцільно подати «внеску українців (чи українського народу) у Перемогу» (С. 249). До переліку жертв нацизму додати: «діти війни» як особлива категорія воєнного покоління; доречно виокремити дитячий дискурс війни з нацизмом як самодостатню малодосліджену проблему воєнної історії. На таку ж акцентуацію заслуговує й гендерна та ментальна історія війни. Речення «продовження досліджень з політичної, воєнної, соціально-економічної історії» варто доповнити – «духовної історії» (С. 249).

На С. 250 (4-й абзац) згідно з чинними лінгвістичними нормами медаль «За відвагу» подається в лапках і з великої літери. У Концепції доцільно було детальніше виписати вектори співробітництва Національного музею з відділом історії України періоду Другої світової війни НАН України, а також профільними державними музеями на місцях. Своєчасним вбачається, аби в Концепції було передбачено створення під егідою Меморіального комплексу загального реєстру всіх оригінальних експонатів і документів, які зберігаються у фондах не лише державних, але й народних музеїв.

Пропонуємо також до переліку наукових і науково-популярних праць, збірників та довідників додати такі: «У війни – не жіноче обличчя», «Крутозлами доль дітей війни», «Окопне життя: повсякденні реалії», «Вияви девіантної поведінки комбатантів», «Відпочинок та дозвілля у фронтових умовах», «Колаборанти: зрадники чи заручники обставин?» та ін. (С. 255).

На нашу думку, потребує деякого розширення прикінцева частина Концепції. Зокрема, не зайвими були б узагальнення, а очікувані результати слід наповнити більшою конкретикою.

Підсумовуючи, зазначимо, що запропонований варіант Концептуальних засад є помітним явищем у духовному житті сьогоденної України. Цей документ, спрямований у майбутнє, безумовно, забезпечить виконання Меморіальним комплексом високої місії визнаного лідера вітчизняного музейництва й справжнього оберіга націоанальної Пам'яті.